

МҒТАР: 06.71.57

<https://www.doi.org/10.62867/3007-0848.2023-2.03>

ӘӨЖ: 338.48

**Н.Т. БАТЫРОВА¹, С.А. НАХИПБЕКОВА^{1*}, А.А. КУЛБАЕВА¹,
С.Б. ДАНЫШБАЕВ²**

¹Халықаралық туризм және меймандостық университеті

(Қазақстан, Түркістан), E-mail: nahypbekova.symbat@iuth.edu.kz

²Қожа Ахмет Ясауи атындағы халықаралық қазақ - түрік университеті

ТҰРАҚТЫ ТУРИСТІК СЕКТОРҒА ҚОЛ ЖЕТКІЗУДЕГІ АҚЫЛДЫ ҚАЛАНЫҢ МАҢЫЗЫ

Аңдатпа. "Ақылды қала", "ақылды туризм" терминдері қазіргі таңда өте танымал болып, өзекті мәселеге айналды. Зерттеудің мақсаты - "ақылды қалалар" мен "ақылды туризм" туралы соңғы әдебиеттерге шолу жасай отырып, олардың тұрақты туристік секторға қол жеткізуге, туристік сектордың бәсекеге қабілеттілігін заманауи жолмен арттырудағы рөлін талдау болып табылады. Сонымен қатар, "ақылды қалаларды" құру және пайдалану арқылы қаладағы туризмнің өсуі мен даму жолдарын анықтау. Осы зерттеу нәтижесінде "ақылды қала" мен "ақылды туризм" арасында тығыз байланыс болғанымен, "Ақылды қала" туристік бағыттардың өсуі мен дамуында шешуші рөл атқаратыны белгіленген. Ақылды қала туристік кешендердің өзара байланыстарының нәтижесі болып табылады. Мақалада, Түркістан қаласында "ақылды туристік қалалардың" қағидаларын пайдалану ұсыныстары бар. Ақылды туристік қаланың қағидаларын пайдалану арқылы Түркістан қаласының брендін қалыптастыруға жол ашылады. Мақалада статистикалық және сауалнамалық әдістер қолданылған. Сауалнама жауаптары SPSS 22. бағдарламасына енгізіліп, ақылды қала құру үшін өзгермелі элементтеріне қатысты нормативті тест нәтижелері мен факторлық талдау жасалынды.

Кілт сөздер: ақылды қала, ақылды туризм, ақылды экономика, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар

Кіріспе

«Ақылды» қалалардың басты мақсаты - қалалық инфрақұрылымның жұмысы тиімді, ал азаматтардың өмірі жайлы және қауіпсіз болу үшін адам өмірінің барлық салаларына жаңа технологияларды енгізу. Барлық тұрғындарды байланыстыратын бірыңғай ақпараттық желі адаспауға немесе біреуді жоғалтпауға (баласын, қарт туысын, мүмкіндігі шектеулі баланы),

***Бізге дұрыс сілтеме жасаңыз:** Батырова Н.Т., Нахипбекова С. А., Кулбаева А.А., Данышбаев С.Б. Тұрақты туристік секторға қол жеткізудегі ақылды қаланың маңызы // Bulletin of the International university of Tourism and Hospitality. –2023. – No2(2). –Б. 30–47. <https://www.doi.org/10.62867/3007-0848.2023-2.03>

***Cite us correctly:** Batyrova N. T., Nakhypbekova S. A., Kulbaeva A. A., Danyshbaev S. B. Turaqty turistik sektorga qol zhetkizudegi aqyldy qalanyn' man'yzy [The Importance of a Smart City in Achieving a Sustainable Tourism Sector] // Bulletin of the International university of Tourism and Hospitality. –2023. – No2(2). –Б. 30–47. <https://www.doi.org/10.62867/3007-0848.2023-2.03>

сонымен қатар әрдайым қалалық ортадағы өзгерістерден хабардар болуға, құқық қорғау жүйесімен, әкімшілікпен және басқа да азаматтармен өзара әрекеттесуге көмектеседі. Қашықтықтан білім берудің онлайн-платформасы сіздің уақытыңызды үнемдейді, ал жол-көлік инфрақұрылымы мен беделді басқару жүйелерін дамыту осы уақытты тиімді пайдалануға көмектеседі [1, 16 б]. Ақылды қала – бұл ақылды басқару, ақылды өмір, ақылды адамдар, ақылды орта, ақылды экономика, ақылды ұрпақ аспектілерін қамтитын қала. Ақылды технологияларды енгізуді қажет ететін бағыттардың тізімі қала экономикасы мен қалалық инфрақұрылымның барлық салаларын қоспағанда: аналитика, банк қызметі, ғимараттар, сауда, электронды үкімет, байланыс, білім беру, энергетика, төтенше жағдайлар, қоғамдық тамақтандыру, денсаулық сақтау, өндіріс қызметтер, көлік, бөлшек сауда, қоғамдық қауіпсіздік, экология және қоршаған орта мониторингі, сумен және газбен қамтамасыз ету және тағы басқалар. Қалалық менеджменттің «интеллектуализация» процесінің жалпы схемасы - бұл көптеген факторларды, соның ішінде қала тұрғындары енгізген айырмашылықтарды ескеруді қажет ететін күрделі құбылыс [2, 37 б].

Әдебиеттерге шолу

Халық саны тұрақты түрде өсуде, әсіресе қалалық жерлерде. Жер шары халқының жартысы қалалық жерлерде тұрады және бұл көрсеткіш 2050 жылға қарай 60% - ға дейін өседі деп есептеледі. Бұл қоршаған орта мен ресурстарға үлкен қысым жасайды. Басқару және технология да осы үлкен халыққа байланысты. Ақылды дегеніміз-түсіну, жылдамдық, икемділік және дәлдік мәселелерін шешу қабілеті немесе тәжірибе, білім және парасаттылыққа ие болу сапасы [3, 62 б]. "Ақылды" сөзі соңғы жылдары сенсорларға, деректердің үлкен көлеміне және заттардың инертті әсері сияқты жаңа байланыс әдістеріне тәуелді технологиялық, экономикалық және әлеуметтік әзірлемелерді сипаттау үшін кеңінен танымал болды [4, 17 б]. Қала халқының өсуі және ресурстардың үнемі сарқылуы ең қарапайым қызметтерді алумен бірге адам өміріне ауыртпалық түсіреді. Осылайша, әлемнің көптеген қалалары ақпараттық-коммуникациялық технологияларды оңтайлы пайдалану арқылы азаматтарға тікелей қызмет көрсетуде іргелі рөл атқаратын "ақылды қалаларға" айналды.

"Ақылды туристік қала" - бұл қала тұрғындары мен туристерге технология арқылы негізгі қызметтерді ұсынуға бағытталған қалалық трансформация. Жақында көптеген зерттеушілер "ақылды қала" және оның туризмді дамыту үшін маңызы туралы ұсыныстар жасады "ақылды қала" тұжырымдамасын қолдануды және оны адами, әлеуметтік және технологиялық капиталмен біріктіруді ұсынды [5, 45 б]. Басқаша айтқанда, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, сондай-ақ зияткерлік және әлеуметтік капитал болып табылатын "ақылды қала" қозғалтқыштарын біріктіруге баса назар аударылады. Олар сондай-ақ тұрақты қала дамуының әсерін атап өтті, кейбір кезеңдерді қамтитын интеллектуалды туристік бағыттардың моделін ұсынды [6, 13 б]. Біріншісі: бастапқы классификацияларды жинауды және кейіннен аналитикалық классификацияларды шығаруды қамтитын ашық кодтау. Екіншісі: сыртқы кодтау, ол осы жіктеулер арасындағы байланысты анықтауды қамтиды. Үшіншісі: барлық классификацияларды біріктіру арқылы ұсынылған таңдамалы кодтау. Бұл модель зияткерлік туристік бағыттарды дамытуға қызмет етуі мүмкін. Бұлты есептеу технологиялары мен заттар интернеті өнеркәсіптік және қалалық бизнесті дамытуға ықпал ететін "ақылды қалаларды" құруда маңызды рөл атқарады [7, 15 б].

Үлкен деректерді өңдеуге ықпал ететін және кеңейтуге икемділігі бар бірнеше

деңгейден тұратын заттар мен бұлтты есептеу интернетін құруды ұсынды. А.Трипати және басқалар зерттеуінше азаматтар, қалалық әкімшіліктер және туристік мекемелер арасындағы ынтымақтастық арқылы туристер үшін тұрақты ұтқырлыққа қол жеткізу мәселесін шешудің маңыздылығын атап өтті. Зерттеуші тұрақты туристік ұтқырлықтың тәуелсіздігіне ықпал ететін I-Tour деп аталатын Заттар интернетіне негізделген қосымшаны ұсынды [8, 51 б]. В.Ким және басқалар қала азаматтары қатысатын электрондық платформадан 10 жыл ішінде жиналған сауалнаманы талдау арқылы оның барлық тұрғындарын қанағаттандыратын ақылды қала құру үшін азаматтарға қала құрылысын жоспарлау мақсатында Сеулдің тұрақты дамуына ықпал етуге бағытталған. "Ақылды қаланың" басты міндеттерінің бірі-туристердің қалауын интеллектуалды түрде алу [9, 63 б]. Аббаси-Моуд және басқалар интеллектуалды туризмде пайдаланушының қалауын автоматты түрде шығаруды ұсынады. Пайдаланушылардың пікірлері мен әлеуметтік желілерде орналастырылған деректер қолданылады. Зерттеуші деректерді семантикалық топтастыру және көңіл-күйді талдау арқылы пайдаланушының қалауын алды. Бұл құжаттың мақсаты - "ақылды қала" мен "ақылды туризм" туралы жалпы көзқарасты және олардың арасындағы байланысты нақтылау, сонымен қатар "ақылды туристік қала" құрылысының алдында тұрған маңызды мәселелерді бөліп көрсету [10, 22 б].

"Ақылды қала" мен "ақылды туризмнің" байланысы. Ақылды қала үрдісі бүгінде қарқынды дамуға бет алып жатқан жаңа Түркістанның бет-бейнесі мен келбетіне өзіндік әсер ететіні сөзсіз. Ақылды қалаларды салу және дамыту мақсаттары бойынша Түркістан қаласына тұрғындар мен қонақтардың қажеттіліктерін назарға ала отырып, озық цифрлық технологияларды енгізетін болса, тұтынушылар игілігіне тиімді қызмет ететін болады.

Осындай сипаттамалары бар ақылды қала тәуелсіз және білімді азаматтардың қабілеттері мен әрекеттерінің үйлесімін ашады. Белгіленген қаланың "Ақылды қала" критерийлеріне сәйкес келетіндігін бағалау үшін алты критерий анықталған, олар: ақылды орта, ақылды экономика, ақылды басқару, ақылды адамдар, ақылды өмір және интеллектуалды ұтқырлық (сур.1).

1- сурет – Ақылды қаланы қабылдау үлгісі

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар "Ақылды қаланы" құрудың маңызды факторы болып табылады. Туризм саласына қатысты келетін болсақ, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар қазіргі уақытта көлік қызметтері, мәдени және ойын-сауық қызметтері сияқты көптеген қызметтерде негізгі рөл атқарады. Туристерді қалаға тартуда адам факторы да үлкен рөл атқарады. Инфрақұрылым жайлы туристер мен жағымды туристік тәжірибелерді ұсынады. Қоршаған орта туристерге жасыл ортаны немесе жасыл туризмді қамтамасыз ете алады, бұл таза экологиялық түрде жүзеге асырылатын туристік қызмет. Басқа мағынада ақылды қала туристік бағыт деп айта аламыз [11, 54 б]. Туристерге мәдени тәжірибе беру туристерді тартуға қабілетті инновациялық білім қаласын құруға, сондай-ақ саяхатты қолдау және саяхатшыларға ыңғайлы болу үшін Ақылды көлік құралдарын жасауға көмектеседі [12, 46 б].

Туризм статистикасы бойынша Қазақстанға 8,5 млн турист келгені және олар 2019 жылы 2,9 млрд АҚШ долларын жұмсағандығы көрсетіледі. Ал, бір туристтің жұмсайтын шығыны Қазақстанда 343 АҚШ долларын ғана құрайды. Егер бұл көрсеткіш дамыған елдердегі көрсеткіштермен салыстырылса, күтілген дәрежеден төмен екендігі түсінікті болады. Сонымен қоса, келуші туристердің басым бөлігі, әдетте, пост-кеңестік елдерден. Олардың үлесіне келушілердің 91,7%-ы және туристер тарапынан Қазақстанға жұмсалатын шығындардың 70,6%-ы тиесілі. Бұдан басқа, 2010-2019 жылдар аралығындағы кезеңде орналастыру орындарындағы бөлмелер санының өсу қарқыны 220%-ды құрайды, алайда 2010-2019 жылдар аралығындағы сол орналастыру орындарындағы толымдылықтың орташа көрсеткіші 25,7%-ды құрайды және толымдылық деңгейінің 10%-ға төмендеуі байқалады. Басқа елдерден келушілер жалпы келушілердің 8,3%-ын, бірақ туристер тарапынан жұмсалатын шығындардың 29,4%-ын құрады. Анық көрініп тұрғандай, туризм көзі болып табылатын нарықтың үлесі төмен деңгейде. Сонымен қатар, Бүкіләлемдік Саяхат және Туризмнің Бәсекеге қабілеттілік Индексі (ТТСИ) (2019) деректері бойынша Қазақстан 140 елдің ішінде 80-ші орында. Ергеш В. т.б. пікіріне сүйенсек, Қазақстан туризмінің қазіргі таңдағы ахуалын қонақ үй, тағам, тартымды орындар арқылы анықтауға байланысты сентименттік талдау (sentiment analysis) әдісі арқылы зерттейтін отандық әдебиеттер немесе ғылыми еңбектер тапшы [13, 71 б].

А. Хюертастың зерттеуінде ақылды қалалардың көптеген аспектілері бойынша Гонконг брендин ақылды қала ретінде құрудың ерекше факторлары анықтаған. Факторлық талдау нәтижелері келушілер тұрғысынан ақылды қаланың не екенін анықтайтын төрт факторды анықтайды, атап айтқанда ақылды қоғамның сапасы: қалалық ортада энергияны тұтыну, ақылды қаланы басқару және ақылды қалада өмір сүру. Алғашқы екі фактор келушілер қарастыратын сәтті ақылды қала брендин анықтайды [14, 53 б]. Бұл бағытта Арагонес және т. б. жақында азаматтарды орташа ұзақ мерзімді қалалық стратегияларға тартатын қаланы стратегиялық басқару моделі жасалды [15, 36 б]. Тәжірибелі және талапшыл жаңа турист технологияны, жекелендіруді және ойластырылған көрікті жерлер мен бағыттарды бағалайды. Сондай-ақ, ақылдылық пен туристердің алдын ала және сапар кезінде келуінен тартымды және есте қаларлық тәжірибе жасау арасында оң корреляция бар екендігі көрсетілді [16, 19 б].

М.Саджид Хан пікірінше, адамзат тарихында соңғы онжылдықтардағы ең тиімді технологиялық шешімдердің қатарына ақылды қалалардың пайда болуын айтуға болады. Ақылды қалалардың негізгі мақсаты мемлекеттік және жеке секторлардың қызметін

жақсарту, сондай-ақ мемлекет, бизнес процестері және жеке тұлғалардың іс-әрекеттерінің нәтижесін жоғарылату, адамдардың өмір сүру сапасы деңгейін жақсарту болып табылады. Соңғы жылдары «ақылды туризм» ұғымы да «ақылды қала» сөзінің бір тармағы ретінде пайда болып, туристердің саяхат барысындағы нақты қажеттіліктері мен сұраныстарына жауап беретін тиімді шешімдерге бағытталған туризм түрлерінің біріне айналды. Сондықтан қазіргі таңда ақылды қалаларды дамыту арқылы «ақылды туризмді» ілгерілету ең өзекті мәселелердің қатарына жатады. Әлемнің түрлі елдеріндегі «Ақылды қала – ақылды туризм» концепцияларының даму сипаттамаларын зерттей келе, аталмыш жүйені туризм саласындағы түрлі тараптардың мүдделерін қанағаттандыру мотиві арқылы дамытудың жаңашыл жолдарын қарастыру мүмкіндіктерін зерделеген жөн [17, 67 б].

Кичан Намның пікірінше, қазіргі таңда бірнеше салаларда, оның ішінде туризм саласына айрықша әсер ететін жаңа технологиялардың қатарында блокчейн технологияларын ерекше атап өтуге болады. Блокчейн технологиялардың негізгі құралдары ретінде аталатын криптовалюта, смрат-контрактілер, деорталықтандырылған қосымшалар туристердің жүргізетін транзакцияларына үлкен көлемде әсер ете алады. Блокчейн технологиялардың ақылды қалаларды және ақылды туризмді дамытудағы рөлі және маңыздылығы зор. Бұл туристердің саяхаты барысындағы процестер мен әрекеттерді біршама жеңілдетеді [18, 13 б].

Ақылды қалаларда ақылды технологияларды дамытуда жаңашыл тенденциялардың, технологиялық шешімдердің, өзгерістердің пайда болуына әлем бойынша пандемия кезеңінің себептері де біршама әсер етті [19, 59 б].

Гретзел У. ақылды туризм ірі қалалар контекстінде алдыңғы технологияларды қолданудың нәтижесінде пайда болатындығын растайды. Ол көбіне «ақылды қала» идеясының дамуынан пайда болады. Бірақ оның ұғым ретіндегі тұжырымдамасы және жүзеге асырылуы «ақылды қала» ұғымынан жекеше түрде бөлініп шықты. Дегенмен, бұл ұғымдардың екі түрлі мағынада қолданылуынан ешқандай тиімділік табылмайды. Себебі, күнделікті қала өмірі мен туристердің келу процесі қатар дамитын процесс. Ал ақылды технологиялар тұрғын аймақтар мен туристік аудандардың арасындағы шекараны бұзады. Аталмыш мәселелерді шешу үшін ақылды туристік қала тұжырымдамасы іске қосылады және теориялық әрі практикалық жоспарда ақылды туристік қала ұғымының маңыздылығын айғақтайды [20, 17 б].

Арье Херсковичидің пайымдауынша, туристер үшін өздері баратын қалада көлік, тасымалдау, жеке қауіпсіздік, демалыс және т.б. сипаттамалар және сол қызметтерге қанағаттану деңгейі маңызды рөл атқарады. Ал ақылды қала жүйесі осы нюанстарды қалай реттеп, туристердің қанағаттану дәрежесін жоғарылата алатыны қазіргі таңдағы өзекті тақырыптардың бірі. Ақылды қала жүйесі туристердің саяхатына бірнеше аспектілерде үлес қоса алады. Олар: ақпарат, тасымалдау, жеке қауіпсіздік және мүмкіндігі шектеулі туристер үшін қолжетімділік. Сондықтан осы аспектілерге приоритетті назар аудара отырып, туристердің қанағаттануы мен саяхаттаған қалада ұзақ уақыт болуын қамтамасыз ету қажет. Сондай-ақ, туристерді қабылдаушы қалаларға кез келген уақытта және түрлі мақсатта туристердің қаламен толықтай таныса алуына мүмкіндік беру үшін алдыңғы қатарлы технологияларды енгізу жұмыстарын жүргізу ұсынылады [21, 37 б].

Джао Ромао зерттеулеріне сүйенсек, қалалардың тартымдылығын халықты тұрақты өмір сүруі мен халықаралық туризмге деген сұраныстың арақатынасынан пайда болатын сипаттамалармен анықтауға болады. Тартымды қалалардың сипатында негізгі орынды түрлі

инновациялық факторлар жиыны және қаланы «тұрақты ақылды қала» ракурсында дамытуға арналған тұрақты шешімдер стратегиясы маңызды орын алатыны белгілі болды. Қалалардағы осындай инновациялық ерекшеліктермен байланысты ақылды қалалардың өсу процесі мен динамикасы мүдделі тараптарға түрліше әсер етуі мүмкін. Сол себепті ақылды қала жүйесін туризм саласымен қатар дамытуға ыңғайлы әрі оңтайлы стратегияны таңдап алудың жаңа моделдерін қамтамасыз ету мәселесін ерекше назарға алған дұрыс [22, 67 б].

Питер о Коннордың жүргізген зерттеулеріне сәйкес, «ақылды туризм» жалпы туризм саласының тұтас экожүйесіне әсер етеді. Ол жүйе өз кезегінде «ақылды қала – ақылды туризм» стратегиясы арқылы туризм саласындағы жаңа бизнес секторлардың ашылуына көмектеседі. Ақылды туризм жүйесі ақылды қонақжайлылық ұғымының пайда болуына алып келеді. Яғни, ол клиентке бағдарлану, әр туристке жеке көзқарас секілді маңызды аспектілердің туындауымен тығыз байланысты болып келеді [23, 58 б]. Луиза Эрричеллоның пікірінше, соңғы жылдарда ақылды қала тақырыбы қаланы жоспарлау және түрлі перспективалардан, оның ішінде тұрақтылық, басқару және туризм аспектілері тұрғысында кеңінен талқыланып келеді. Бұл процесс көбінесе қазіргі таңда әлемде кеңінен етек алып жатқан урбанизация процесінің және қала халқы санының өсуімен байланысты дамып келе жатыр. Бұл мүмкіндіктер көптеген қалаларды ақылды инновациялар жүйесін ойлап тауып, іске асыруға итермелеуде. Қазіргі таңда ақылды қала феномені және оның туризмге әсері тұрғысында жүйелі зерттеулер жоқтың қасы. Сол себепті, ақылды қала ұғымын ақылды туризм тұжырымдамасымен қатар зерттей отырып, қалалардың урбанизациялық жоспарлануына, туризмдегі ақылды стратегиялардың қолданылуына, ақылды қалалардың жаңа мүмкіндіктерге ие болуы үшін қандай ресурстар мен қабілеттерге ие болуы қажеттігі және туризм нарығынан келетін қандай қиындықтарға бетпе-бет келу мүмкіндігіне, сонымен қатар, ақылды қаланы жоспарлау мен оның туристік көрікті орындарының туристік аймақтардың бәсекеге қабілеттілігіне әсерін тереңінен зерттеген жөн [24, 101 б].

«Ақылды қалалар» туризмнің дамуында шешуші рөл атқарады, дейді Аджай К.Трипати, бірақ көптеген қалалар қауіпсіздіктің болмауы, алаяқтық және тәуелсіз ұтқырлыққа кедергі келтіретін ресурстар туралы қол жетімді ақпараттың болмауы сияқты мәселелерге тап болады. Автордың пікірінше, бұл кедергілерді еңсеру жергілікті тұрғындарды туристерге көмек көрсетуге белсенді тартуды және қала тұрғындары, қала әкімшілігі мен туристер арасында ынтымақтастық орнатуды көздейді. Бұл бірлескен тәсіл «ақылды қалалардың» әртүрлі аспектілерін, соның ішінде туризм мен экономикалық дамудағы тұрақты ұтқырлықты жақсартып алады. Дегенмен, бұл мәселелерді шешу қоғамның күш-жігері мен озық интеллектуалды құралдардың үйлесімін қажет ететін күрделі процесс. Интернетке негізделген Itour деп аталатын практикалық шешім берілген. Itour туристер арасында тәуелсіз ұтқырлықты ілгерілетуге негіз болады [25, 24 б].

Л.Г.Селютинаның айтуынша, ақылды қала технологияларын, күрделі процестерді және адамдардың өмірін жақсарту мақсатында қала экономикасының қызметіндегі интеллектуалды шешімдерді таңдауды қолдана отырып, қалалық ортаның дамуы мен қазіргі проблемаларын қарастыру маңызды. Қазіргі таңда Санкт-Петербургтегі "ақылды қала" технологияларын дамытудың негізгі көрсеткіштеріне талдау жүргізілуде. Автордың пікірінше, Санкт-Петербургтегі "ақылды қаланың" ерекшеліктеріне ерекше назар аударып отырып, қалалық апатта технологияны дамыту арқылы әр адамның өмір сүру сапасына басты назар аударылады. Автордың айтуынша, дәстүрлі құралдар арқылы ағымдағы мәселелерді

шешу үшін таңдаудың және ақылды шешімдердің ойластырылған және бейімделу процесін зерттеу маңызды. Ақылды қала технологияларының оң әсері көбінесе бөлу және екпін беру арқылы жүзеге асырылуы мүмкін, бұл қарастырылып отырған тұжырымдаманы одан әрі іске асыруға әкеледі [26, 18 б].

Б.Димитриостың пікірінше, технологияның қарқынды дамуы барлық ұйымдар мен қауымдастықтарға интеллектуалдылық әкеледі. «Ақылды туристік бағыттар» тұжырымдамасы (SMART Tourism Destinations - STD), автордың пікірінше, «ақылды қалалардың» дамуы нәтижесінде пайда болады. Автордың пікірінше, барлық ұйымдар мен бөлімшелерге технологияны енгізу арқылы баратын орындар туристік тәжірибені байыту үшін кең таралған сенсорлық технологиялар мен олардың әлеуметтік компоненттері арасындағы синергияны пайдаланады. Саяхатшылардың сапарға дейінгі, сапар кезіндегі және одан кейінгі қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін парасаттылық тұжырымдамасын қолдана отырып, баратын жерлер автордың пікірінше олардың бәсекеге қабілеттілік деңгейін арттыра алады. Бұл мақала, автордың айтуынша, баратын жеріңіздегі туристік қолданбаларды зерттеу және оның мүмкіндіктері мен мәселелерін қарастыру арқылы "ақылды туристік бағыттар" құрылымын тұжырымдамалау арқылы «ақылды қалаларды» дамытудың артықшылықтарын пайдалануға бағытталған [27, 69 б].

Р. Ла Россаның айтуынша, туризмді, оның ауқымы мен экономикадағы рөлін ескере отырып, «қалалық құбылыс» ретінде қарастыруға болатындығы дәлелденген; осылайша, оған қоршаған ортаға әсерді азайту үшін тиісті басқару процестері, саясат пен құралдар, қалаларды ұйымдастыру және жалпы қалалық өмір сүруге жарамдылық қажет. «Ақылды қала» тұжырымдамасы қалалық басқару мен жоспарлаудың қолданыстағы тетіктерін қайта бағалау мүмкіндігі ретінде ұсынылған. Алайда, экономика, ұтқырлық, қоршаған орта, адамдар, өмір салты және басқару сияқты жеке компоненттерден тыс біртұтас тәсілдің маңыздылығы қазіргі таңда ең маңызды мәселелердің біріне айналған. Автордың айтуынша, мақалада құралдарды таратудың қарапайымдылығына байланысты «ақылды қалалардың» технологиялық компоненті инновациялық процестерден басым болатын қазіргі тенденция атап өтіледі. Бұл жарнамалық күш-жігер туристік сұранысты басқару мәселесін шешуге емес, қаланың брендингіне бағытталғанын көрсетеді. Мобильді қосымшалар мен технологиялық шешімдердің таралуына қарамастан, қалалық туризмді басқаруда жаңа технологиялардың барлық әлеуеті іске асырылмайды. Автор қалалық саясат пен стратегияларға неғұрлым жан-жақты көзқарасты қолдайды [28, 13 б].

У.Гретцельдің пікірінше, қалаларда ақылды туризмді қолдану ақпараттық және коммуникациялық технологияларға (АКТ) негізделген ХХІ ғасырдың трансформациялық парадигмасы болып табылады. Бұл туристік тәжірибені жақсарту және бизнес үлгілерін қайта қарау үшін бұлтты есептеу, үлкен деректер, мобильді қолданбалар және Виртуалды шындық сияқты технологияларды пайдалануды қамтиды. Бірлескен экономиканы біріктіретін және ресурстарды оңтайландыру үшін технологияны қолданатын ақылды қалалар жаһандық инновациялық орталықтарға айналуға. Туристік секторда ақылды технологиялар тұтынушылық тәжірибені өзгертеді, бұл туристік ағындарды жақсы басқаруға және бірлескен кәсіпорындардың дамуына әкеледі. Қалалар инфрақұрылымның жоғары қажеттіліктерін, ресурстардың шоғырлануын және анықталатын туристік аймақтарды пайдалана отырып, ақылды туризм бастамалары үшін бірегей мүмкіндіктерге ие. Қызығушылық пен инвестицияның артуына қарамастан, проблемалар жалғасуда және автор жан-жақты құжаттама мен сыни талдауға қажеттілік бар деп санайды. Арнайы шығарылым

ақылды қалалық туризм теориясы мен тәжірибесін ілгерілету үшін теориялық материалдарды, кейстерді және пәнаралық идеяларды ұсыну арқылы бұл олқылықты жояды [29, 58 б].

Н.Хабибтің айтуынша, "ақылды қалалар" мен "ақылды туризмнің" қиылысы соңғы онжылдықтарда тұрақты туризмді дамытуға және елдің туристік секторын дамытуға ерекше назар аудара отырып, айтарлықтай алға жылжуда. Осы тұжырымдамалардың танымалдылығына қарамастан, зерттеулерде, әсіресе ақылды туристік қалаларды түсінуде олқылықтар бар. Автордың зерттеуі бұл мәселені туристік бағыттардың өсуі мен дамуындағы ақылды қалалардың ажырамас рөлін көрсететін соңғы әдебиеттерге шолу жасау арқылы шешуге бағытталған. Автор ақылды қалаларды енгізу арқылы туризмді кеңейту мүмкіндігін зерттеген. Автордың пікірінше, нәтижелер ақылды қалалар мен ақылды туризм арасындағы тығыз байланысты көрсетеді, бұл ақылды туристік қалалардың пайда болуымен аяқталады [30, 45 б].

П.Лидің зерттеулеріне сүйенсек, цифрлық және компьютерлік революциядан туындаған ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың (АКТ) өркендеуі нарықтық жүйелердің әртүрлілікке қарай өзгеруіне әкелді. Бұл трансформация әсіресе төртінші өнеркәсіптік революциямен және Заттар интернетінің (IoT) таралуымен шарықтау шегіне жеткен смартфондардың кең таралуы мен технологиялардың конвергенциясынан туындаған акт рөлінде айқын көрінеді. Қалалар тұрақты даму үшін сенсорларды, деректерді және қосылымдарды пайдаланатын ақылды қалаларға айналу арқылы ақылды технологияларды енгізу арқылы урбанизациядан туындайтын мәселелерге жауап береді. «Ақылды» термині акт революцияларымен байытылған технологиялық, экономикалық және әлеуметтік дамуды білдіреді. Көреген қалалар тұрақтылықты, инновациялық сауданы қамтамасыз ету және өмір сүру сапасын жақсарту үшін озық технологияларды пайдаланатын жоғары технологиялық, қарқынды байланысқан қалалық аймақтар ретінде анықталған "ақылды қалаларды" жобалау мен дамытуға айтарлықтай инвестиция салады [31, 86 б]. Туристер үшін қалалық ортаны сақтай отырып, жасыл туризмнің қол жетімділігіне қосымша осы факторлардың барлығы ақылды туристік қаланы құруға көмектеседі.

Зерттеу әдістері. Мақаланың қалған бөлігіндегі келесідей әдістер арқылы жүргізілген зерттеулер қойылған мақсаттарға жету үшін аса маңызды. Бұл зерттеуде тестілеу мақсаттары мен болжамдары аясындағы сұрақтар; деректер жинау әдісін анықтау, зерттеу кеңістігі мен үлгіні анықтау, анкета нысанын қолдану, деректерді кодтау, ұйымдастыру және талдау, мәліметтерді жинау құралының сенімділігі, статистикалық талдау туралы ақпараттар қамтылған. Зерттеу нәтижелерін төмендегідей қорытындылауға болады.

Зерттеуде қолданылатын сауалнаманың мазмұны үш бөлек бөлімнен тұрады. Бірінші бөлімде Түркістан туралы демографиялық ақпарат жиналады. Екінші бөлімде 19 тармақтан тұратын өрнектер екі өлшемде де қолданылады, мұнда қала кескінінде көрсетілген негізгі кескін элементтері, ақылды қала брендиніндегі «маңыздылық» және «сәйкестік» дәрежелері көрсетілген. Маңыздылықты өлшейтін бөлімде қатысушылар «1. Абсолютті емес, 2. елеусіз, 3. маңызды емес, 4. маңызды, 5. өте маңызды» деген критерийлерді қамтиды. Оларға «1. мүлдем жеткіліксіз, 2. жеткіліксіз, 3. жеткіліксіз немесе жеткіліксіз; 4. жеткіліксіз, 5. мүлдем жеткіліксіз» сияқты жауаптар беру сұралды. Үшінші бөлімде ақылды қаланың элементтеріне қатысты шешімдері бар 12 сұрақтан тұратын Likert шкаласы қолданылды. Қатысушылардан

осы мәлімдемелерге дейін «1. Мүлдем келіспеймін 2. Келіспеймін, 3. Білмеймін, 4. Келісемін, 5. толығымен келісемін» деген жауаптар алынды.

Зерттеу үлгісін толтыру 2023 жылғы қыркүйек айында Түркістандық азаматтарға «бетпе-бет» әдісі арқылы қол жеткізілді. Алынған 50 сауалнама бағаланып, талдауға алынды.

Талқылау

Түркістан қаласы зерттелетін туристік қала ретінде қабылданып, Түркістан қаласының кескін элементтерінің рөлін анықтау мақсатында жүргізілген зерттеуде қатысушыларға ұсынылған сауалнамалардан алынған мәліметтер кодталды және SPSS (Әлеуметтік ғылымдарға арналған статистикалық пакет) 22.0 пакеттік бағдарламасының көмегімен талданды. Деректерді енгізу аяқталғаннан кейін талдауда қолданылатын статистикалық сынақтарды анықтау кезеңі басталды. Бұл кезеңде зерттеудегі деректерді талдау үшін қолданылатын статистикалық тесттер, коррелляциялық және ақылды қала имиджінің элементтері сәйкестік сезімі мен ақылды қала құндылығын қабылдау арасындағы өзара әрекеттесуді анықтау үшін регрессиялық талдау ретінде анықталды.

1 - кесте – Ақылды қаланы құру үшін өзгермелі элементтеріне қатысты нормативті тест нәтижелері

	Колмогоров-Смирнова			Шапиро-Уилк		
	Статис	n	p	Статис	n	p
1	2			3		
Түркістан – ақылды қала	,194	50	,000	,907	50	,000
Түркістанда қалалық инфрақұрылым мен жоғары құрылым жеткілікті	,233	50	,000	,898	50	,000
Түркістанның туристік инфрақұрылымы жеткілікті	,216	50	,000	,903	50	,000
Түркістан - мәдени құндылықтары бар тартымды қала	,222	50	,000	,877	50	,000
Түркістанда қызықты тарихи орындар бар	,208	50	,000	,875	50	,000
Түркістанда демалу өте қызықты	,202	50	,000	,896	50	,000
Түркістанға арналған логотип (кесене) - ең жақсы нұсқа	,204	50	,000	,878	50	,000
Түркістанда тұру өте ыңғайлы	,207	50	,000	,877	50	,000
Түркістанда тұратын адамдар тату және мейірімді	,238	50	,000	,868	50	,000

1	2			3		
Түркістан - университеттің маңызды орталығы	,221	50	,000	,882	50	,000
Түркістан - маңызды сауда орталығы	,218	50	,000	,859	50	,000
Түркістан - маңызды жәрмеңке және жиналыс орталығы	,212	50	,000	,898	50	,000
<i>Ескерту - жүргізілген сауалнама нәтижелері негізінде жасалған</i>						

Жоғарыдағы 1-кестені талдаған кезде, ақылды қала құру үшін өзгермелі элементтеріне қатысты барлық сұрақтар қалыпты түрде бөлінбейтіні байқалады ($p < 0.06$).

Осы мәліметтер негізінде деректерді талдауда параметрлік емес сынақтарды қолдану қажет деп есептелді, өйткені зерттеудің барлық ауыспалы шамалары қалыпты таралуды көрсетпеді.

Қатысушылардың демографиялық ерекшеліктері. Алынған сауалнама нәтижелеріне сәйкес талдау жүргізілді, зерттеуге қатысқан 50 қатысушының демографиялық сипаттамалары туралы мәліметтер кестелер мен графиктердің көмегімен төменде келтірілген. Демографиялық ақпарат аясында жауаптарды жынысына, жасына қарай бөлу талқыланды (кесте 2).

2 - кесте – Сауалнама нәтижелеріне сәйкес демографиялық ақпарат

Бөлімдер	Респонденттер саны	Үлес салмағы, %
Жас ерекшеліктер бойынша		
17 және одан төмен	-	-
18-25	18	36
26 – 35	5	10
36 – 45	13	26
46-55	10	20
56 және одан жоғары	4	8
Жынысы бойынша		
Ер	22	44,0
Әйел	28	56,0
<i>Ескерту - жүргізілген сауалнама нәтижелері негізінде жасалған</i>		

Талдау көрсеткендей, 18-25 жас тобындағы – 36%, 26-35 жас тобында - 10%, 36-45 жас тобындағы – 26% және 46-55 жас тобында – 20%, 56 және одан жоғары 8%. Қатысушылардың 44,0% - ер адамдар, ал 56,0% - әйелдер.

Нәтижелер

Түркістан қаласындағы қатысушылар арасында ақылды қала және ақылды туризм мәнін қабылдау элементтерімен байланысты ішкі өлшемді анықтау үшін факторлық талдау жүргізілді. Факторлық талдауға арналған мәліметтердің жарамдылығын тексеру үшін Кайзер-Мейер-Олкин (КМО) сынамалық сәйкестік сынағы және Бартлетт сфералық қабілеттілігі тесті қолданылды. Талдау нәтижесінде КМО мәні 0,910 және 0,50-ден жоғары екендігі анықталды, ал Бартлетт сынағының кезекке тұру ықтималдығы 0,05 деңгейінде маңызды болды, сондықтан мәліметтер жиынтығы факторлық талдау үшін қолайлы болды. Талдау негізгі компоненттер әдісі және Varimax айналдыру әдісі арқылы жүргізілді.

3 - кесте – Факторлық талдау нәтижелері

Факторлар	Нысан	Факторлық жүктемелер	
		1	2
Жалпы инфрақұрылым және орталықтандыру	Түркістанның туристік инфрақұрылымы жеткілікті.	0,78	
	Түркістанда демалу өте қызықты деп санаймын.	0,79	
	Түркістан - туристік бренд.	0,77	
	Түркістан - маңызды жәрмеңке және жиналыс орталығы.	0,74	
	Түркістан- маңызды сауда орталығы.	0,71	
	Түркістанда қалалық инфрақұрылым мен жоғары құрылым жеткілікті.	0,65	
	Түркістанда тұратын адамдар тату және мейірімді.		
Қалалық тартымдылық	Түркістанның қызықты тарихи орындары бар.		0,83
	Түркістанға арналған логотип - ең жақсы нұсқа.		0,79
	Түркістан - университеттің маңызды орталығы.		0,72
	Түркістан - мәдени құндылықтары бар қала тартымды қала.		0,68
	Түркістандағы орналастыру орындары ыңғайлы.		0,59
	Мәндер	4,276	3,280
	Дисперсия	36,636	27,330
	Жалпы түсіндірілген дисперсия	68,966	
Ескертулер: (i) Varimax айналуының негізгі компоненттерін талдау (ii) КМО = 0.910, Бартлетт сынағы = 1080,227; p = 0.00 (P <0.001)			

Жоғарыда келтірілген 3-кестені талдағанда, факторлық талдау нәтижесінде сауалнамаға 12 пікірден тұратын Түркістан қаласындағы ақылды қала және ақылды туризм элементтерінің масштабы қатысады.

Оны респонденттер екі кіші өлшем бойынша анықтады. Көлемдер сәйкесінше жалпы инфрақұрылым және орталықтылық (7 элемент) және қала көрнектілігі (5 элемент) деп

аталады. Жалпы түсіндірілген ауытқушылық 68,966% деп анықталды. Осы түсіндірілген ауытқуға байланысты өлшемдердің қосындылары бөлек қарастырылған кезде; Жалпы инфрақұрылым мен орталықтандыруға 35,636% және қаланың көріктігі үшін 27,33%.

Ақылды туристік қала және оның проблемалары экономикалық және әлеуметтік белсенділіктің маңызды құрамдас бөлігі, өйткені ол жұмысқа орналасуға және бизнес жүргізуге мүмкіндік береді [32, 58 б]. Туристік қызметке туристік индустрияның негізі болып табылатын ақпараттық-коммуникациялық технологиялар үлкен әсер етеді, өйткені ақпараттың қол жетімділігі саяхат туралы шешім қабылдауға байланысты. Ақпарат көптеген туристік секторларға, соның ішінде туристік компанияларға, қонақүйлерге және авиацияға түсті. Өз азаматтары үшін неғұрлым интеллектуалды және тұрақты туристік қалалар салу үшін үкіметтер ақпараттық-коммуникациялық технологияларды үлгілі түрде қолдануы керек. Тұрақты туризмнің ақылды қаласы-бұл қала тұрғындары мен туристердің өмір сүру сапасын, қалалық операциялар мен қызметтердің тиімділігін және экономика, әлеуметтік, экологиялық және мәдени тұрғыдан қазіргі және болашақ ұрпақтың қажеттіліктерін қанағаттандыру арқылы бәсекеге қабілеттілікті жақсарту үшін ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданатын инновациялық қала аспектілері.

БҰҰ-ның 2018 жылғы мәліметтеріне сәйкес, 2050 жылға қарай әрбір үш адамның екеуі қалаларда тұрады. Сондықтан қалаларда халық санының өсуіне қарсы тұру үшін қалаларда ақылға қонымды және тұрақты жоспарлау болуы керек.

Ақылды туристік қалаға қол жеткізу үшін төрт негізгі көзге негізделген жалпы экономикалық өсумен байланысты қала үшін туризмге инвестицияларды қамтамасыз ету және дамыту қажет: табиғи ресурстар, адами ресурстар, зияткерлік капитал және институционалдық фактор. Осы ресурстардың өсуін арттыру арқылы бұл экономиканың өсуіне оң әсер етеді. Осы мақсатқа жету үшін туризмге инвестиция тартудың және заманауи құралдарды қолдана отырып және қауіпсіз деңгейде туристерге қызмет көрсетудің негізі болу үшін туристік орындарға қол жетімді болуы керек. Туристік нұсқаулықтан басқа, туристер баратын орындар үшін веб-сайттар мен электрондық қосымшалар қолданылады. Туризм индустриясы "ақылды қалаларды" салудың маңызды және тиімді факторы болып табылады. Сондықтан ол "ақылды қала" стратегиясында маңызды рөл атқарады. Демек, интеллектуалды туризм Туристік ақпаратты интернет құралдары арқылы қажетті уақытта және жерде алуға мүмкіндік беретін өзгерістерге қол жеткізу үшін туризм, экономика, оқиғалар және туристердің қатысуы сияқты туристік ақпарат туралы білім мен хабардарлықты қажет етеді.

Қорытынды

Қорыта айтқанда, "ақылды қала" мен "ақылды туризм" құрылысына және арасындағы байланысқа шолу жасалды. Сонымен қатар, біз ақылды туристік қаланы салудағы ең маңызды кедергілер мен міндеттерді талдадық. Әдебиеттерге шолу нәтижесінде жасалған ең маңызды тұжырымдар мен ұсыныстарды келесідей қорытындылауға болады:

- Қалаларды "ақылды қалаларға" айналдыру бірнеше негізгі элементтерге негізделген, атап айтқанда: "ақылды көлік", "ақылды адамдар", "ақылды өмір", "ақылды экономика", "ақылды орта", "ақылды Үкімет", "ақылды қызметтер" және "ақылды инфрақұрылым". Мұндағылар туризм мәдени және ойын-сауық нысандарын, қауіпсіздікті, көрікті жерлерді, тұрғын үй сапасын, денсаулық жағдайларын және білім беру мекемелерін қамтитын ақылды өмірдің бөлігі болып табылады.

- Ақылды туристік қалалардың дамуы негізінен жасанды интеллект технологияларының,

заттар интернетінің және интеллектуалды желілердің үздіксіз дамуымен қамтамасыз етіледі.

- Білім беру, энергетика, көлік және басқалар сияқты қоғамға қажет секторларға назар аудару "ақылды қалаларға" айналу процесін жеңілдетеді.

- "Ақылды" туристік бағыттарды құруға әкелетін тұрақты жоспарларды әзірлеу.

- Ақылды туристік қала-бұл туристік қала мен "Ақылды қала" арасындағы байланыстың нәтижесі.

Түркістан қаласы үшін тиімді брендті қалыптастыратын, ерекшелендіретін элементтер анықталды:

- көне қаласының ғасырлық тарихы

- туристік орындардың сапасы

- өмір салт-дәстүрлері

- ерекше мәдениетімен байланысты.

Қалалық брендтің табысы жоғары:

- ақылды қалалық брендинг қаланың имиджін, маңыздылығын, өзіндік ерекшелігін және маңызды экономикалық құндылығын қамтамасыз етеді;

- ақылды қалалық брендинг көптеген қалалар үшін бәсекелестіктің бір түрі ретінде қарастырылады. Көпқырлы қала болу үшін ол осы бағыттағы инвестицияларын көбейтеді. Ол сонымен қатар халықаралық жәрмеңкелер мен ұйымдарды өткізуге тырысады.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды үкіметтер әлеуметтік, мәдени және экономикалық аспектілердің қажеттіліктерін қанағаттандыра отырып, өмір сүру сапасын жақсарту және қалалық қызметтердің тиімділігін арттыру мақсатында осы қалаларға баратын азаматтар мен туристер үшін "ақылды" және тұрақты туристік қалаларды құру үшін пайдалана алады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Buhalis D., Leung R. Smart hospitality—Interconnectivity and interoperability towards an ecosystem //International Journal of Hospitality Management. – 2018. – Т. 71. – С. 41-50.

2. Masik G., Sagan I., Scott J. W. Smart City strategies and new urban development policies in the Polish context //Cities. – 2021. – Т. 108. – С. 102970.

3. Li Y. et al. The concept of smart tourism in the context of tourism information services //Tourism management. – 2017. – Т. 58. – С. 293-300.

4. Gretzel U. et al. Smart tourism: foundations and developments //Electronic markets. – 2015. – Т. 25. – С. 179-188.

5. Pasquinelli C., Trunfio M. Reframing urban overtourism through the Smart-City Lens //Cities. – 2020. – Т. 102. – С. 102729.

6. Shafiee S. et al. Developing a model for sustainable smart tourism destinations: A systematic review //Tourism Management Perspectives. – 2019. – Т. 31. – С. 287-300.

7. Zhang C. Design and application of fog computing and Internet of Things service platform for smart city //Future Generation Computer Systems. – 2020. – Т. 112. – С. 630-640.

8. Tripathy A. K. et al. iTour: The future of smart tourism: An IoT framework for the independent mobility of tourists in smart cities //IEEE consumer electronics magazine. – 2018. – Т. 7. – №. 3. – С. 32-37.

9. Kim B. et al. A value of civic voices for smart city: A big data analysis of civic queries posed by Seoul citizens //Cities. – 2021. – Т. 108. – С. 102941.

10. Abbasi-Moud Z., Vahdat-Nejad H., Mansoor W. Detecting tourist's preferences by

sentiment analysis in smart cities //2019 IEEE Global Conference on Internet of Things (GCIoT). – IEEE, 2019. – С. 1-4.

11. Sigalat-Signes E. et al. Transition towards a tourist innovation model: The smart tourism destination: Reality or territorial marketing? //Journal of Innovation & Knowledge. – 2020. – Т. 5. – №. 2. – С. 96-104.

12. Dameri R., Benevolo C., Garelli R. Smart city strategies for sustainable tourism: Definitions and taxonomy //3rd International Conference on Tourism Research, ICTR. – 2020. – С. 27-28.

13. Bekmanova G. et al. Emotional speech recognition method based on word transcription //Sensors. – 2022. – Т. 22. – №. 5. – С. 1937.

14. Huertas A., Moreno A., Pascual J. Place branding for smart cities and smart tourism destinations: do they communicate their smartness? //Sustainability. – 2021. – Т. 13. – №. 19. – С. 10953.

15. Aragonez T., Alves G. C., Blanco-González A. Strategic management of city brands and its influence in smart cities //Sustainable Smart Cities: Creating Spaces for Technological, Social and Business Development. – 2017. – С. 79-88.

16. Shen S., Sotiriadis M., Zhang Y. The influence of smart technologies on customer journey in tourist attractions within the smart tourism management framework //Sustainability. – 2020. – Т. 12. – №. 10. – С. 4157.

17. Khan M. S. et al. Smart city and smart tourism: A case of Dubai //Sustainability. – 2017. – Т. 9. – №. 12. – С. 2279.

18. Nam K. et al. Blockchain technology for smart city and smart tourism: latest trends and challenges //Asia Pacific Journal of Tourism Research. – 2021. – Т. 26. – №. 4. – С. 454-468.

19. Карпова Г. А., Валеева Е. О. Проблемы и перспективы развития туризма в условиях пандемии //Известия Санкт-Петербургского государственного экономического университета. – 2021. – №. 1 (127). – С. 97-104.

20. Gretzel U., Koo C. Smart tourism cities: a duality of place where technology supports the convergence of touristic and residential experiences //Asia Pacific Journal of Tourism Research. – 2021. – Т. 26. – №. 4. – С. 352-364.

21. Herscovici A., Dahan G., Cohen G. Smart cities and tourism: The case of Tel Aviv-Yafo //Sustainability. – 2022. – Т. 14. – №. 17. – С. 10968.

22. Romão J. et al. The smart city as a common place for tourists and residents: A structural analysis of the determinants of urban attractiveness //Cities. – 2018. – Т. 78. – С. 67-75.

23. Buhalis D., O'Connor P., Leung R. Smart hospitality: from smart cities and smart tourism towards agile business ecosystems in networked destinations //International Journal of Contemporary Hospitality Management. – 2023. – Т. 35. – №. 1. – С. 369-393.

24. Della Corte V. et al. Smart cities and destination management: Impacts and opportunities for tourism competitiveness //European Journal of Tourism Research. – 2017. – Т. 17. – С. 7-27.

25. Tripathy A. K. et al. iTour: The future of smart tourism: An IoT framework for the independent mobility of tourists in smart cities //IEEE consumer electronics magazine. – 2018. – Т. 7. – №. 3. – С. 32-37.

26. Селютина Л. Г. Формирование и развитие городской среды на основе реализации технологий «Умного города» //Информационные технологии в экономике и управлении. – 2020. – С. 129-132.

27. Buhalis D., Amaranggana A. Smart tourism destinations //Information and communication technologies in tourism 2014: Proceedings of the international conference in Dublin, Ireland, January 21-24, 2014. – Springer International Publishing, 2013. – C. 553-564.
28. La Rocca R. A. The role of tourism in planning the smart city //TeMA-Journal of Land Use, Mobility and Environment. – 2014. – T. 7. – №. 3. – C. 269-284.
29. Gretzel U., Zhong L., Koo C. Application of smart tourism to cities //International Journal of Tourism Cities. – 2016. – T. 2. – №. 2.
30. Habeeb N. J., Weli S. T. Relationship of smart cities and smart tourism: an overview //HighTech and Innovation Journal. – 2020. – T. 1. – №. 4. – C. 194-202.
31. Lee P., Hunter W. C., Chung N. Smart tourism city: Developments and transformations //Sustainability. – 2020. – T. 12. – №. 10. – C. 3958.
32. Kontogianni A., Alepis E. Smart tourism: State of the art and literature review for the last six years //Array. – 2020. – T. 6. – C. 100020.

REFERENCES:

1. 1. Buhalis D., Leung R. Smart hospitality—Interconnectivity and interoperability towards an ecosystem //International Journal of Hospitality Management. – 2018. – T. 71. – S. 41-50.
2. Masik G., Sagan I., Scott J. W. Smart City strategies and new urban development policies in the Polish context //Cities. – 2021. – T. 108. – S. 102970.
3. Li Y. et al. The concept of smart tourism in the context of tourism information services //Tourism management. – 2017. – T. 58. – S. 293-300.
4. Gretzel U. et al. Smart tourism: foundations and developments //Electronic markets. – 2015. – T. 25. – S. 179-188.
5. Pasquinelli C., Trunfio M. Reframing urban overtourism through the Smart-City Lens //Cities. – 2020. – T. 102. – S. 102729.
6. Shafiee S. et al. Developing a model for sustainable smart tourism destinations: A systematic review //Tourism Management Perspectives. – 2019. – T. 31. – S. 287-300.
7. Zhang C. Design and application of fog computing and Internet of Things service platform for smart city //Future Generation Computer Systems. – 2020. – T. 112. – S. 630-640.
8. Tripathy A. K. et al. iTour: The future of smart tourism: An IoT framework for the independent mobility of tourists in smart cities //IEEE consumer electronics magazine. – 2018. – T. 7. – №. 3. – S. 32-37.
9. Kim B. et al. A value of civic voices for smart city: A big data analysis of civic queries posed by Seoul citizens //Cities. – 2021. – T. 108. – S. 102941.
10. Abbasi-Moud Z., Vahdat-Nejad H., Mansoor W. Detecting tourist's preferences by sentiment analysis in smart cities //2019 IEEE Global Conference on Internet of Things (GCIoT). – IEEE, 2019. – S. 1-4.
11. Sigalat-Signes E. et al. Transition towards a tourist innovation model: The smart tourism destination: Reality or territorial marketing? //Journal of Innovation & Knowledge. – 2020. – T. 5. – №. 2. – S. 96-104.
12. Dameri R., Benevolo C., Garelli R. Smart city strategies for sustainable tourism: Definitions and taxonomy //3rd International Conference on Tourism Research, ICTR. – 2020. – S. 27-28.
13. Bekmanova G. et al. Emotional speech recognition method based on word transcription

//Sensors. – 2022. – T. 22. – №. 5. – S. 1937.

14. Huertas A., Moreno A., Pascual J. Place branding for smart cities and smart tourism destinations: do they communicate their smartness? //Sustainability. – 2021. – T. 13. – №. 19. – S. 10953.

15. Aragonéz T., Alves G. C., Blanco-González A. Strategic management of city brands and its influence in smart cities //Sustainable Smart Cities: Creating Spaces for Technological, Social and Business Development. – 2017. – S. 79-88.

16. Shen S., Sotiriadis M., Zhang Y. The influence of smart technologies on customer journey in tourist attractions within the smart tourism management framework //Sustainability. – 2020. – T. 12. – №. 10. – S. 4157.

17. Khan M. S. et al. Smart city and smart tourism: A case of Dubai //Sustainability. – 2017. – T. 9. – №. 12. – S. 2279.

18. Nam K. et al. Blockchain technology for smart city and smart tourism: latest trends and challenges //Asia Pacific Journal of Tourism Research. – 2021. – T. 26. – №. 4. – S. 454-468.

19. Karpova G. A., Valeeva E. O. Problemy i perspektivy razvitiya turizma v usloviyah pandemii [Problems and prospects of tourism development in the context of a pandemic] //Ízvestia Sankt-Peterburgskogo gosudarstvennogo ekonomicheskogo universiteta. – 2021. – №. 1 (127). – S. 97-104.

20. Gretzel U., Koo C. Smart tourism cities: a duality of place where technology supports the convergence of touristic and residential experiences //Asia Pacific Journal of Tourism Research. – 2021. – T. 26. – №. 4. – S. 352-364.

21. Herscovici A., Dahan G., Cohen G. Smart cities and tourism: The case of Tel Aviv-Yafo //Sustainability. – 2022. – T. 14. – №. 17. – S. 10968.

22. Romão J. et al. The smart city as a common place for tourists and residents: A structural analysis of the determinants of urban attractiveness //Cities. – 2018. – T. 78. – S. 67-75.

23. Buhalis D., O'Connor P., Leung R. Smart hospitality: from smart cities and smart tourism towards agile business ecosystems in networked destinations //International Journal of Contemporary Hospitality Management. – 2023. – T. 35. – №. 1. – S. 369-393.

24. Della Corte V. et al. Smart cities and destination management: Impacts and opportunities for tourism competitiveness //European Journal of Tourism Research. – 2017. – T. 17. – S. 7-27.

25. Tripathy A. K. et al. iTour: The future of smart tourism: An IoT framework for the independent mobility of tourists in smart cities //IEEE consumer electronics magazine. – 2018. – T. 7. – №. 3. – S. 32-37.

26. Selütina L. G. Formirovanie i razvitie gorodskoi sredy na osnove realizatsii tehnologii «Umnogo Goroda» [Formation and Development of the Urban Environment Based on the Implementation of Smart City Technologies] //Ínformatsionnye tehnologii v ekonomike i upravlenii. – 2020. – S. 129-132.

27. Buhalis D., Amaranggana A. Smart tourism destinations //Information and communication technologies in tourism 2014: Proceedings of the international conference in Dublin, Ireland, January 21-24, 2014. – Springer International Publishing, 2013. – S. 553-564.

28. La Rocca R. A. The role of tourism in planning the smart city //TeMA-Journal of Land Use, Mobility and Environment. – 2014. – T. 7. – №. 3. – S. 269-284.

29. Gretzel U., Zhong L., Koo C. Application of smart tourism to cities //International Journal of Tourism Cities. – 2016. – T. 2. – №. 2.

30. Habeeb N. J., Weli S. T. Relationship of smart cities and smart tourism: an overview

//HighTech and Innovation Journal. – 2020. – Т. 1. – №. 4. – S. 194-202.

31. Lee P., Hunter W. C., Chung N. Smart tourism city: Developments and transformations //Sustainability. – 2020. – Т. 12. – №. 10. – S. 3958.

32. Kontogianni A., Alepis E. Smart tourism: State of the art and literature review for the last six years //Array. – 2020. – Т. 6. – S. 100020.

<p>Н. Т. БАТЫРОВА Профессор Халықаралық туризм және меймандостық университеті (Қазақстан, Түркістан), E-mail: batyrova.nazgul@iuth.edu.kz</p>	<p>С. А. НАХИПБЕКОВА PhD, Халықаралық туризм және меймандостық университеті (Қазақстан, Түркістан), E-mail: nahypbekova.symbat@iuth.edu.kz</p>
<p>А. А. КУЛБАЕВА Магистр, Халықаралық туризм және меймандостық университеті (Қазақстан, Түркістан), E-mail: aigerim.kulbayeva@iuth.edu.kz</p>	<p>С. Б. ДАНЫШБАЕВ Қожа Ахмет Ясауи атындағы халықаралық қазақ - түрік университетінің магистранты, (Қазақстан, Түркістан), E-mail: serik.danyshbaev@gmail.com</p>

02.10.23 ж. баспаға түсті.

26.11.23 ж. түзетулерімен түсті.

29.12.23 ж. басып шығаруға қабылданды.

**N.T. BATYROVA¹, S.A. NAKHIPBEKOVA^{1*}, A.A. KULBAYEVA¹,
S.B. DANYSHYBAEV²**

¹International University of Tourism and Hospitality

(Kazakhstan, Turkestan), E-mail: nahypbekova.symbat@iuth.edu.kz

²Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh - Turkish university,

(Kazakhstan, Turkestan)

THE IMPORTANCE OF A SMART CITY IN ACHIEVING A SUSTAINABLE TOURISM SECTOR

Abstract. *The terms "smart city" and "smart tourism" are now very popular and have become a topical issue. The purpose of the study is to review the latest literature on "smart cities" and "smart tourism" and analyze their role in achieving a sustainable tourism sector, increasing the competitiveness of the tourism sector in a modern way. In addition, to determine the ways of growth and development of tourism in the city through the creation and use of "smart cities". As a result of this study, it was determined that although there is a close connection between "smart city" and "smart tourism", "Smart city" plays a crucial role in the growth and development of tourist destinations. A smart city is the result of interconnections of tourist complexes. In the article, there are proposals to use the principles of "smart tourist cities" in the city of Turkestan. By using the principles of a smart tourist city, the way to form the brand of the city of Turkestan will be opened. The article uses statistical and survey methods. The answers to the survey were entered into the SPSS 22 program, and the normative test results and factor analysis were made regarding the variable elements for creating a smart city.*

Key words: *smart city, smart tourism, smart economy, information and communication technologies*

**Н. Т. БАТЫРОВА¹, С. А. НАХИПБЕКОВА^{1*}, А. А. КУЛБАЕВА¹,
С. Б. ДАНЫШБАЕВ²**

¹Международный университет туризма и гостеприимства
(Казахстан, Туркестан), E-mail: nahypbekova.symbat@iuth.edu.kz

²Международный казахско-турецкий университет имени Ходжи Ахмеда Ясави,
(Казахстан, Туркестан)

ВАЖНОСТЬ «УМНОГО ГОРОДА» В ФОРМИРОВАНИИ УСТОЙЧИВОГО ТУРИСТИЧЕСКОГО СЕКТОРА

***Аннотация.** Термины «умный город» и «умный туризм» сейчас очень популярны и стали актуальным вопросом. Цель исследования – рассмотреть новейшую литературу по «умным городам» и «умному туризму» и проанализировать их роль в достижении устойчивого туристического сектора, повышении конкурентоспособности туристического сектора современным способом. Кроме того, определить пути роста и развития туризма в городе за счет создания и использования «умных городов». В результате данного исследования было определено, что хотя между «умным городом» и «умным туризмом» существует тесная связь, «умный город» играет решающую роль в росте и развитии туристических направлений. Умный город – результат взаимосвязи туристических комплексов. В статье представлены предложения по использованию принципов «умных туристических городов» в городе Туркестан. Используя принципы умного туристического города, откроется путь к формированию бренда города Туркестан. В статье использованы статистические и опросные методы. Ответы на опрос были внесены в программу SPSS 22, а также проведены нормативные результаты испытаний и факторный анализ переменных элементов создания умного города.*

***Ключевые слова:** умный город, умный туризм, умная экономика, информационные и коммуникационные технологии*